

توسل و زیارت

در سیره

معصومین علیهم السلام، صحابه و تابعین رضی الله عنهم

سید رضا هاشمی

سرشناسه	هاشمی، سیدرضا، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآورنده	توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام ، صحابه و تابعین رضی الله عنهم / سیدرضا هاشمی.
مشخصات نشر	قم: وحدت بخش، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۲۰۸ص.
بهاء ۴۰۰۰۰ ریال	ISBN ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۲۳-۵۹-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۰۵-۲۰۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	توسل
رده کنگره	۱۳۹۱ ت ۹ / ۵۲ BP۲۲۷۶
رده دیویی	۲۹۷/۴۶۴
شماره مدرک	۲۸۱۲۹۰۹

شناسنامه کتاب

◊ نام کتاب: توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام، صحابه و تابعین رضی الله عنهم

◊ مؤلف: سید رضا هاشمی

◊ ناشر: وحدت بخش

◊ صفحه آرای: کامپیوتر احسان - ۷۷۳۸۴۷۰

◊ تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

◊ چاپ: صدر

◊ نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۱

◊ قیمت: ۴۰۰۰ تومان

◊ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۲۳-۵۹-۰

آدرس مرکز پخش: قم، خیابان ارم، جنب کوچه ۱۱، طبقه فوقانی نمایشگاه کتاب برقی

تلفن: ۷۷۳۸۴۷۰-۰۲۵۱ همراه: ۹۱۹۱۹۷۷۰۳۶

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
۱- موضوع و مسأله تحقیق	۱۳
۲- سؤال‌های تحقیق	۱۴
۳- فرضیه‌های تحقیق	۱۵
۴- پیشینه تحقیق	۱۵
۵- ضرورت تحقیق	۱۷
۶- هدف تحقیق	۱۷
۷- روش تحقیق	۱۸
۸- روش گردآوری اطلاعات و داده‌های پژوهش	۱۸
۹- منابع تحقیق	۱۸
۱۰- ساماندهی تحقیق / فصول بحث	۲۶
۱۱- تعریف کلید واژه‌های تحقیق	۲۶

فصل اول: مباحث مقدماتی/ ۲۹

الف- توسل و زیارت از منظر عقل	۳۱
۱الف. تعریف عقل	۳۲
ب/ ۱. انواع زیارت از منظر عقل	۳۴

- ۳۸..... ا.ج. توسل در بیان حکما
 ۴۱..... ا.ج. تبیین ملاصدرا
 ۴۴..... ا.ج. تبیین امام خمینی علیه السلام
 ۵۱..... ۲- توسل و تبرک از منظر قرآن کریم
 ۵۶..... ۳- حیات اولیاء الله
 ۶۰..... برآیند فصل اول

فصل دوم: توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام ۶۱

- ۶۳..... سخنان معصومین علیهم السلام در رابطه با زیارت
 ۶۶..... توسل و زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
 ۶۷..... الف) زیارت تشییعی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
 ۷۱..... ب) تشریف و تبرک جنازه خدیجه به عبا پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
 ۷۲..... ج) تشریف و تبرک جنازه فاطمه بنت اسد به لباس پیامبر
 ۷۳..... هـ- آب زمزم داروی شفا بخش
 ۷۴..... و) توسل دو جانبه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و علمای علیهم السلام
 ۷۷..... حضرت زهرا علیها السلام و زیارت
 ۷۷..... الف) تبرک جویی حضرت زهرا علیها السلام
 ۷۷..... ب) آموزش توسل توسط حضرت زهرا علیها السلام
 ۷۹..... امیرالمؤمنین علیه السلام و زیارت پیامبر
 ۸۰..... امیرالمؤمنین علیه السلام و توسل
 ۸۲..... امام حسن مجتبی علیه السلام و توسل و زیارت
 ۸۴..... امام حسین علیه السلام و زیارت
 ۸۷..... توسل امام حسین علیه السلام
 ۸۸..... امام زین العابدین علیه السلام و زیارت
 ۹۰..... امام زین العابدین علیه السلام و توسل

فهرست مطالب / ۹

۹۱	 امام باقر علیه السلام و زیارت
۹۲	 امام باقر علیه السلام و توسل
۹۳	 امام صادق علیه السلام و زیارت
۹۴	 امام صادق علیه السلام و توسل
۹۵	 امام کاظم علیه السلام و توسل
۹۶	 امام رضا علیه السلام و توسل
۹۸	 امام هادی علیه السلام و زیارت
۹۹	 امام هادی علیه السلام و توسل
۱۰۱	 امام حسن عسکری علیه السلام و زیارت
۱۰۳	 امام زمان علیه السلام و توسل

فصل سوّم: توسل و زیارت در سیره صحابه و تابعین / ۱۰۷

۱۰۹	 مقدمه
۱۱۰	الف- توسل و زیارت در سیره صحابه
۱۱۱	۱- زیارت ابوبکر و پدرش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۱	۲- توسل عمر به عبا و عموی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۳	۳- استشفاء به غبار دست پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۴	۴- الف) تبرک جویی به آب دهان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۶	۵- استشفاء به باقیمانده غذای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۷	۶- برکت دست پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۹	۷) توسل به پیراهن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۱۱۹	۸) توسل به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۱۲۰	۹) توسل و تبرک به عبا و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
۱۲۱	۱۰) زیارت بلال بن رباح از مرقد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم
۱۲۲	۱۱) تبرک جویی به محل نماز خواندن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

- ۱۲۳..... (۱۲) تبرک جویی به آب وضوی پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۴..... (۱۳) تبرک به ظرف و قدح آب خوری پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۵..... (۱۴) برکت گرفتن آب با تماس دست پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۶..... (۱۵) توسل و تبرک صحابه به ظرف آب خوری
- ۱۲۷..... (۱۶) توسل به ظرف غذاخوری پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۷..... (۱۷) توسل به مرقد رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۲۹..... (۱۸) تبرک صحابه به حجر الأسود و رکن یمانی
- ۱۳۰..... (۱۹) وصیت معاویه و تأیید ضمنی توسل به اهل بیت علیهم السلام
- ۱۳۲..... (۲۰) تأیید استشفاء و توسل مرد اعرابی توسط پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۳۳..... (۲۱) توسل و تبرک به در خانه پیامبر جهت استشفاء
- ۱۳۵..... (۲۲) نشراف بازو متبرک ساختن آن به پارچه اهدایی پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۳۵..... (۲۳) توسل به رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۳۷..... ب- توسل و زیارت در سیره تابعین رضی الله عنهم
- ۱۳۷..... (۱) شفای دختر یهودی توسط امام حسین علیه السلام
- ۱۴۰..... (۲) توسل به تربت امام حسین علیه السلام
- ۱۴۱..... (۳) شفا دادن چشم یکی از شیعیان توسط امام جواد علیه السلام
- ۱۴۲..... (۴) توسل به صفه دوازده امام و کرامت آن
- ۱۴۳..... (۵) اماکن متبرکه مکه
- ۱۴۵..... (۶) تبرک فوق العاده به مسجد و مرقد رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۴۷..... (۷) توسل به مرقد رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۴۸..... (۸) زیارت قبور شهدای احد و توسل به ایشان
- ۱۴۸..... (۹) تبرک جستن عموم مسلمانان به تربت حضرت حمزه سیدالشهداء علیه السلام
- ۱۴۹..... (۱۰) توسل مردم به حضرت رضاء علیه السلام
- ۱۵۲..... (۱۱) منزل و قنات و حمام و درخت متبرک امام رضا علیه السلام
- ۱۵۳..... (۱۲) درخت شفابخش
- ۱۵۴..... (۱۳) مساجد متبرکه نیشابور
- ۱۵۵..... (۱۴) قبوری که زیارتگاه مردم نیشابور بود

- ۱۵ طی الارض و نجات از زندان به برکت امام جواد علیه السلام ۱۵۷
- ۱۶ قبور اولیاء الله که مانع نزول عذاب بر بغداد تلقی می‌شوند ۱۵۸
- ۱۷ ابن حجر مالکی و توسل به قبور اولیای الهی ۱۵۹
- ۱۸ تبرک و توسل به قبر بلال (مؤذن) در دمشق و قبر سلمان در مدائن ۱۶۰
- ۱۹ تبرک فقیه مالکی به کفش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۶۱
- ۲۰ تبرک و استشفای به مرقد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۶۲
- ۲۱ خرید و فروش آثار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۶۳
- ۲۲ استشفای به درخت مقدس ۱۶۳
- ۲۳ اماکن متبرکه کوفه ۱۶۵
- ۲۴ تبرک جویی به سرمه دان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۶۵
- ۲۵ از کن متبرکه شیراز ۱۶۶
- ۲۶ تبرک دم بغداد به مسجد محله برائا ۱۶۷
- ۲۷ توسل شیخ حایله بغداد به مرقد موسی بن جعفر علیه السلام ۱۶۷
- ۲۸ زیارت رقتن عضد الدوله دیلی ۱۶۸
- ۲۹ توسل و زیارت به مقابر علمای سادات افغانستان ۱۶۹

فصل چهارم: توسل و زیارت از دیدگاه مذاهب اربعه / ۱۷۷

- الف- توسل و زیارت از دیدگاه ابوحنیفه ۱۷۹
- ب- مالک و توسل و زیارت ۱۸۱
- توسل حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۸۳
- نصیحت مالک بن انس به منصور عباسی جهت توسل به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ۱۸۳
- ج- شافعی و توسل و زیارت ۱۸۴
- توسل و تبرک شافعی به قبر ابوحنیفه ۱۸۵
- د- احمد بن حنبل و توسل و زیارت ۱۸۶
- توسل و زیارت از دیدگاه علمای مسلمان هندوستان ۱۸۸
- دیدگاه جمعی دیگر از علمای اهل سنت در باب توسل و زیارت ۱۸۹

۱۲/ توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام، صحابه و تابعین رضی الله عنهم

- ابن حجر هیثمی شافعی و زیارت و توسل..... ۱۹۱
- اشکال ابن تیمیه بر زیارت و توسل و پاسخ آن..... ۱۹۳
- ردیه بر ابن تیمیه..... ۱۹۴
- ردیه‌ها و تکذیبیه‌ها علیه ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب..... ۱۹۶
- سبکی شافعی و زیارت و توسل..... ۱۹۷
- عسقلانی و زیارت و توسل..... ۱۹۹
- نتیجه..... ۲۰۰
- فهرست منابع و مآخذ..... ۲۰۴

مقدمه

۱- موضوع و مسأله تحقیق

موضوع این پژوهش «توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام» و نیز صاحبان و تابعین می باشد. مسأله پژوهش این است که آیا معصومین علیهم السلام صاحبان و تابعین در زندگی خود به شخص یا شیء متوسل می شدند یا نه؟

لازم به توضیح است که «توسل» به معنای عام آن (کمک گرفتن از شیء یا شخصی برای انجام کاری یا نیل به هدفی) عملی فطری و اجتناب ناپذیر است و در زندگی روزمره مورد نیز شاهد متوسل شدن ضعیفان به صاحبان قدرت و مکننت و صاحبان علم و درایت هستیم و زندگی انسان ها هیچگاه از این امر خالی نبوده، زیرا که انسان از نظر خلقت ضعیف آفریده شده است و خود به تنهایی نمی تواند تمام نیازمندیهای خویش را برطرف سازد، لذا نیازمند دیگران است تا در رفع گرفتاری به او کمک کنند. اما شکل خاصی از توسل در میان پیروان ادیان الهی به چشم می خورد و آن عبارت است از وسیله قرار دادن شیء یا شخصی جهت نیل به یک هدف

به صورت خارق العاده، که این نوع از «توسل» مورد نظر ما در این پژوهش است. با عنایت به نوع اخیر توسل، بر آن شدیم تا توسل را در سیره معصومین علیهم السلام، صحابه و تابعین، مورد بررسی قرار دهیم. و اما بحث «زیارت» در سیره معصومین علیهم السلام صحابه و تابعین، این موضوع نیز مشمول عنوان توسل و بخشی از آن است و موضوع جداگانه‌ای محسوب نمی‌گردد؛ چرا که منظور از زیارت در این پژوهش خصوص زیارتی است که توأم با توسل باشد. طبعاً زیارت جبر، به ویژه قبور اولیاء الله به قصد درک ثواب و اجر معنوی یا به قصد قدرانی و سپاس از خدمات صاحب قبر، خارج از موضع این پژوهش است. به ویژه آنکه، اساساً زیارت اهل قبور به قصد برخورداری از اجر معنوی یا به نیت سپاس‌گذاری امری مورد اجماع و اتفاق همه فرق اسلامی می‌باشد. بدین ترتیب ذکر عنوان «زیارت» در کنار عنوان «توسل» از باب ذکر جامع بعد از عام و به عنوان یکی از موارد و مصادیق توسل است.

۲- سؤال‌های تحقیق

الف- سؤال اصلی

آیا معصومین علیهم السلام صحابه و تابعین در زندگی خود به شخص یا شیئی متوسل می‌شدند یا خیر؟

ب- سؤال‌های فرعی

۱- توسل و زیارت از منظر عقل و قرآن کریم چگونه است؟

۲- توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام چه جایگاهی دارد؟

۳- توسل و زیارت در سیره صحابه از چه قرار است؟

۴- سیره تابعین در ارتباط با توسل و زیارت چگونه است؟

۵- توسل و زیارت از دیدگاه مذاهب اربعه چگونه است؟

۳- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های این پژوهش این است که با توجه به ضعف انسان در دست یابی به اهداف خود از سویی و وجود اشیاء و اشخاصی که خداوند متعال به آنان توانمندی‌های خارق العاده‌ای داده، از سوی دیگر، توسل به این وجودهای متعالی به عنوان مخلوقاتی که مشمول عنایات خاص خداوند قرار گرفته‌اند و نه با نگاه مستقل به ایشان، از منظر عقل و قرآن کریم هیچ اشکالی ندارد، بلکه یک ضرورت است؛ همچنانکه اینگونه توسل در سیره معصومین علیهم السلام، صحابه و تابعین نمونه‌های فراوانی دارد و هدایت‌بخش و مورد تأیید در دیدگاه مذاهب اربعه اهل سنت نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

۴- پیشینه تحقیق

کتاب‌های متعددی در زمینه توسل و زیارت نوشته شده است از جمله‌ی آنها کتابهای ذیل می‌باشد: الف- عقائد اهل سنت و جماعه در رد وهابیت فخر المحدثین خلیل احمد سهار پور، مترجم عبدالرحمن سرباز، چاپ بهار ایران، مدرسه علمیه، سال چاپ ۱۳۷۸ / ۸؛ ب- توسل سید محمد ضیاء آبادی، چاپ حیدری، مرکز

چاپ بنیاد بعثت تهران، جلد ۱، سال چاپ ۱۳۷۲؛ ج- تکملة السف الصیقل، الشیخ محمد زاهد الکوثری. اصول الاربعة فی تردید الوهائیة، اعلى حضرت حکیم الامت خواجه محمد حسن جان صاحب سرهندي مجددی؛ د- عقاید تطبیقی، بررسی دیدگاه‌های اعتقادی از متون اساسی تشیع و تسنن حسین رجبی؛ ه- چکیده اندیشه‌ها شیخ حسین غفاری ساروی؛ و- جنگ فرهنگی علیه انقلاب اسلامي، جواد منصوری؛ ز- صباح: پاسخ به پرسشها و شبهات دینی، فرهنگی و اجتماعی، کاری مشترک از مرکز مطالعات و پژوهشهای فرهنگی حوزه علمیه و مرکز پژوهشهای صدا و سیما شماره ۳ مرداد - آبان ۱۳۸۱؛ ح- پیام قرآن، ج ۵، حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی و سایر همکاران؛ ط- منبر رجاء، حضرت آیت الله سبحانی؛ ی- چکیده اندیشه‌ها (خلاصه‌ای از تفسیر کتاب دکتر تیجانی) ناشر: بنیاد معارف اسلامی یا - «تبرک»، آیت الله میانجی؛ یب - «توسل»، استاد جواد محدثی؛ یج - «روافد الایمان»، شیخ نجم الدین طبرسی.

بالاین وجود، این موضوع همچنان نیازمند پژوهش است؛ چرا که کتب مزبور از جامعیت لازم برخوردار نیستند لذا، این جانب بر آن شدم تا رساله‌ای در این مورد (توسل و زیارت) که حتی المقدور از جامعیت و هم از نظم و انسجام بیشتری برخوردار باشد

به رشته تحریر در آورم.

ضرورت تحقیق

با وجود اینکه توسل و زیارت توسلی امری غیرقابل انکار می باشد، مشاهده می شود که بعضی از کج اندیشان، از جمله برخی از مسلمانان هم وطن بنده منکر این امر فطری و عقلی شده و آن را شرک می دانند. این وضعیت گویای آن است که در مورد توسل باید کار فراوانی صورت گیرد و این موضوع همچنان نیاز به تحقیق دارد. طبعاً هر چه تحقیق در این زمینه بیشتر باشد این مسأله برای عموم مسلمانان روشن تر شده، زمینه وفاق و همدلی مسلمانان بیشتر فراهم گردیده و نیز حقانیت دیدگاه مذهب شیعه در این باره بر همگان عیان می شود.

هدف تحقیق

هدف از این پژوهش پاسخی مستند به سؤالات و شبهاتی است که خصوصاً توسط وهابیان در این زمینه مطرح گردیده و از رهگذر آن فرق اسلامی به ویژه شیعیان به شرک و کفر متهم می گردند. ارائه نمونه های تاریخی از توسل در سیره معصومین علیهم السلام صحابه و تابعین می تواند پاسخی قاطع به شبهات وهابیان باشد؛ چرا که آنان نمی توانند به عنوان مسلمان سیره معصومین علیهم السلام و صحابه و تابعین را مخدوش دانسته و آنان را به شرک و کفر متهم نمایند؛ چرا که در این صورت اسلام خودشان نیز

زیر سؤال می‌رود.

۷- روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع که موضوعی تاریخی است، روش تحقیق در این پژوهش روش توصیفی و تحلیلی است.

۸- روش گردآوری اطلاعات و داده‌های پژوهش

عمده اطلاعات و داده‌های این تحقیق با روش کتابخانه‌ای و فیش برداری از منابع فراهم گردیده است؛ لیکن از آنجا که مسأله توسل و زیارت همچنان در رفتار و زندگی روزمره مسلمانان جریان دارد، برخی داده‌ها نیز به روش میدانی فراهم شده است.

۹- منابع تحقیق

با توجه به گستردگی علم و موضوع، منابع این تحقیق را طیف وسیعی از منابع قرآنی، فلسفی، حدیثی، فقهی، رجالی و تاریخی تشکیل می‌دهد که برخی از این منابع عبارتند از:

- ۱- اصول و فروع کافی، نوشته، ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی رازی، متوفی ۳۲۸ / ۳۲۹ ه.ق؛ کتاب گران سنگ کافی در معارف و احکام اسلامی از منابع دسته اول و مهم می‌باشد اهمیت این آثار شریف به جهات ذیل است الف- مورد تأیید بودن کافی؛ چنانکه معلوم است کافی معاصر با ائمه علیهم‌السلام که همزمان با غیبت صغری است که دسرترسی به امام علیه‌السلام از طریق نایبان خاص آن حضرت برای ایشان فراهم می‌کرده است و با آنان در رفت و آمد

بوده است و این کلام مشهور که به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نسبت داده می‌شود در حق کتاب او کافی فرموده است: الکافی کافی لشیعتنا گرچه بعضی در این انتساب تشکیکاتی وارد کرده‌اند و بعضی از آن دفاع نموده‌اند و لکن قرائن و شرایط زمان کافی و جلالت و عظمت خود کلینی در تبیین معارف و احکام اسلامی که مایه تقرب به امام علیه السلام است همه و همه حد اقل دلالت بر این دارند که شخص کلینی و کافی او در نزد امام علیه السلام مورد تأیید بوده است، زیرا چنانکه در کتب رجالی در باره غالیان و وضاعین مانند شلمغانی مد است امام در برخورد با آنان ساکت نبوده و هم عقاید فاسد شان و هم روایات آنان به صراحت رد شده است، ولی درباره کافی ردی اثبات نشده است. با توجه به این امر که امام علیه السلام می‌توانستند نظر خودشان را در باب احادیث و روایات آباء مطهرشان و امامان معصوم علیهم السلام از طریق نواب خاص منتقل کنند، اگر مورد تأیید امام علیه السلام نبود حتما نقد یا ردی صادر می‌شد و لکن نه تنها ردی صادر نشده است بلکه تأییدی که گذشت از طریق اعظام امامیه و علما به امام علیه السلام نسبت داده شده است و همه این امور چنانکه علامه مجلسی در مرآت العقول آورده است حداقل دلالت بر اطمینان بر تقریر امام علیه السلام دارد.^۱ حال چه تمام روایات

۱- رجوع کنید به: شیخ علی نمازی، مستدرک سفینه البحار، نسخه معجم فقهی

کافی بر امام علیه السلام عرضه شده باشد یا بعضی از آن. ب- قدمت تاریخی و دست اول بودن روایات: از آنجا که مرحوم کلینی در قرن سوم می زیسته است از نظر زمانی نزدیک به راویان است که می تواند اطمینان به صدور روایات و صحت آنها یا درجه صحت روایات یا درجه اطمینان به آنرا از جهت اطلاع و آشنایی با امور ذیل افزایش دهد: ۱- دسترسی به زمان زندگی راویان از نظر نزدیکی به امامان معصومین علیهم السلام و امکان اخذ از خود امام علیه السلام یا از راوی قریب العهد به امام علیه السلام ۲- احوال راویان از نظر عقاید و عدالت و تقوا و نیز وثاقت در اخبار. ۳- دسترسی به طبقات راویان. ناگفته پیداست که با توجه به از بین رفتن بسیاری از اسناد و روایات و کتب اصولی و گسیختن ارتباط میان ائمه علیهم السلام در زمانهای بعد از کلینی و دسترسی کلینی به آنان در صحت و اخبار کافی می افزاید که در هر گونه تتبع و تحقیق در معارف و مسائل احکام اسلامی که منابع آن سنت است مانند مسأله جواز یا عدم جواز توسل و زیارت برای ما در درجه بالایی از اهمیت قرار دارد.

۲- کامل الزیارات، نوشته ابن قولویه، جعفر بن محمد قمی، متوفی ۳۸۶ ه. ق؛ اهمیت کتاب کامل الزیارات از این جهت است که ایشان تصریح کرده است که در این کتاب از غیر مشهورین به

حدیث و علم و از رجال شاذ و از غیر معروف به حدیث ذکر نکرده‌ام و بر اساس همین تصریح حضرت آیت الله خوئی قدس سره روایات این کتاب را تلقی به قبول نموده و معتبر می‌داند گرچه بعضی مانند محدث نوری بعضی از روایان این کتاب را تضعیف نموده و توثیق این قولویه را ناظر به مشایخی می‌داند که بلاواسطه از آنها نقل کرده است^۱ و لکن این اشکال خللی در کار ما ایجاد نخواهد کرد زیرا از روایانی که تضعیف شده‌اند روایتی نقل نکرده‌ایم. اهمیت دیگر این کتاب در قدمت تاریخی آن و مزایای آن می‌باشد که بررسی آن را در کلینی بر شمردیم.

۳- من لایحضره الفقیه مرشته ابن بابویه، (محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی المولود بدعاء الحجة علیه السلام) مشهور به شیخ صدوق متوفی ۳۸۱ ه. ق؛ در اعتبار این کتاب مشهور است هم از جهت مؤلف و هم از جهت روایاتی که در آن آمده است و در شهرت و اعتبار این کتاب همان کلام سید بحر العلوم بس است که فرموده است کتاب من لایحضره الفقیه که یکی از کتاب اربعه است در اشتها و اعتبار مانند خورشید در وسط روز است و احادیث آن

۱- رجوع کنید به: محمد آصف محسنی، بحوث فی علم الرجال چاپ دوم،

صحیح شمرده شده و کسی در آن اختلاف نکرده است^۱ آنچه در مورد کلینی آوردیم از دسترسی به معصوم علیه السلام و قدمت تاریخی و قرب به راویان احادیث و کتب آنها، طابق النعل بالنعل در باره ایشان هم صادق است فراجع.

۴- کتاب المقنعه، نوشته شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی، متوفی ۴۱۳ ه. ق؛ در اعتبار و شهرت و صحت این کتاب بسنده می‌کنیم به کلام سید بحر العلوم قدس سره که فرموده است در میان اصول گذشته فضل و ریاست کل برای ایشان جمع شده است و جمیع علماء بر علم و فضیلت و فقاہت و عدالت و ثاقت و جلالت ائمه اتفاق دارند^۲ و چنانکه در مقدمه تهذیب آمده است در باره مقنعه گفته است کتابی است کامل در وراثت در جمیع فروع و اخلاق که فقهای حد از ایشان از آن کتاب بی‌نیاز^۳ نیستند چنانچه کتاب گران سنگ تهذیب الاحکام شیخ طوسی قدس سره که یکی از کتب اربعه جعفریه و در ده جلد انتشار یافته است شرحی بر مقنعه شیخ مفید قدس سره می‌باشد، بدین

۱- همان، ص ۱۸۵.

۲- محمد بن الحسن الطوسی؛ تهذیب الاحکام ج ۱، مقدمه ناشر، ص ۱۹، ناشر دار الکتب الاسلامیه: تهران، چاپ دوم؛ ۱۳۶۲ ه. ق.

۳- همان، متن، ص ۲.

جهت و نیز از آن رو که کتاب مقننه از کتب طبقات اول و مورد اعتماد علماء می باشد و مستندی برای احکام الهی معارف اسلامی است لازم است در باره بحث توسل و زیارت از این کتاب نیز بهره گیریم.

۵- کتاب تهذیب الاحکام، نوشته شیخ محمد بن الحسن بن علی طوسی، متوفی ۴۶۰ ه. ق؛ سیدنا بحر العلوم در تعریف مؤلف تهذیب چنین گفته است: همانا تهذیب یکی از بزرگترین کتب اربعه حدیث است که روایات این کتاب که در باره احکام است فقها در اکثر موارد در استلال بر احکام بی نیاز از آن نیستند بلکه روایات آن در این مورد در حد کتاب است.^۱ حضرت آیت الله سبحانی در منزلت و منفعت و خارق العاده بودن تألیف و مؤلف آن چنین می گوید: این کتاب از نظر جاه و منزلت و نیز از جهت منفعت از اعظم کتب حدیث است و از آنجایی که شیخ در سن بیست و شش سالگی تألیف آن را آغاز نموده است از خوارق عادت محسوب می شود.^۲ جلد ششم این کتاب که در باره زیارت و توسل است مورد استفاده در این رساله قرار گرفته است.

۱- همان، مقدمه، ص ۱۸.

۲- حضرت آیت الله سبحانی؛ کلیات فی علم الرجال ص ۳۷۹، قم: مرکز مدیر حوزه علمیه قم، ۱۳۶۷.

۶- وسایل الشیعه، نوشته شیخ محمد بن الحسن الخیر عاملی،
متوفی ۱۱۰۴ ه. ق؛

در باره شخصیت عظیم القدر ایشان و صحت روایاتی که ایشان نقل فرموده است به کلام دو شخصیت محدث و رجالی بزرگ بسنده می‌کنیم صاحب کتاب تنقیح المقال از جهت برجستگی اوصاف عالیه روای ایشان می‌فرماید: و از جمله آنان شیخ محمد حرّ عاملی رحمته الله - که ثقة، عین، و صحیح الحدیث و ثبت الطریق در اخبار است و کلام او بدون حشو و زواید می‌باشد و تصنیفات خوبی دارد و کتاب‌های زیادی در حدیث و علم رجال و داشته و بر کتب اربعه حاشیه زده است^۱. ناگفته پیداست تعبیری که در اوصاف ایشان آمده است برای هر کسی که اندک اطلاعی از علم رجال داشته باشد مستغنی از هرگونه توضیح و تشریح در اعتبار و صحت روایات منقول از ایشان است. و سخن مرحوم شیخ عباس قمی نیز دلالت بر این معنا دارد که ما را از هرگونه بررسی زیادی و توضیح و تشریح شخصیت و اعتبار کتاب ایشان نیازی می‌سازد وی چنین فرموده است: شیخ محدثین، و افضل متبحری، عالم فقیه آگاه، محدث متبحر، زاهد، ثقة جلیل، صاحب مکارم و فضایل دارای مصنفات مفید است از جمله وسایل الشیعه که

خداوند بواسطه تألیف این کتابی که همانند اقیانوسی است که ساحل ندارد بر مسلمین منت گذاشته است.^۱

- صحیح بخاری، نوشته محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بخاری متوفی ۲۵۶ ه. ق؛ حمید دار القطنی و جماعتی از متأخرین گفته‌اند: سند صحت حدیث بخاری آن است که خود با قاطعیت آنرا ذکر کرده باشد؛ چون در اصل کتاب بخاری ذکر شده که من به غیر حدیث صحیح در این کتاب نیاورده‌ام.^۲

- صحیح مسلم، نوشته مسلم بن حجاج قشیری نیشابوری متوفی در سال ۲۹۱ ه. ق؛ این صحیح مسندی است مختصر از سنتی که نقل شده است از عدل بعد از عدل و از رسول خدا.^۳

- وفاء الوفا فی أخبار دارالمصطفی، محمد بن عبد الله بن عبد الوفاء فی أخبار دارالمصطفی، متوفی ۹۱۱ ه. ق؛ ۱۰ - شفاء السقام فی زیارت خیر الانام، تقی الدین سبکی؛ ۱۱ - تاریخ نیشابور، حاکم

۱- همان، ص ۱۸.

۲- عبد العزيز بن عبد الله بن يسار؛ مقدمه فتح الباری فی شرح البخاری، صص ۶۷۰-۶۷۱، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۵.

۳- مسلم بن حجاج نیشابوری؛ صحیح مسلم، ج ۱، ص ۲، بیروت: دار الفکر، چاپ اول ۱۴۲۱.

نیشابوری؛ ۱۲- سفرنامه (معروف به الرحله)، ابن بطوطه.
جهت اطلاع بیشتر از منابع تحقیق به فهرست مراجعه شود.

۱۰- ساماندهی تحقیق / فصول بحث

با توجه به قلمرو موضوع تحقیق و نیاز به طرح برخی مباحث مقدماتی، با رعایت نظم و انسجام منطقی مباحث، فصول بحث به فراز زیر ساماندهی و تنظیم گردیده است:

فصل اول، مشتمل بر مباحثی مقدماتی از قبیل: توسل و زیارت از منظر عقل و قرآن کریم و حیات اولیاء اللہ پس از مرگ.

فصل دوم در بار «توسل و زیارت در سیره معصومین علیهم السلام».

فصل سوم در باب «توسل و زیارت در سیره صحابه و تابعین».

فصل چهارم در زمینه «توسل و زیارت از دیدگاه مذاهب اربعه اهل سنت».

و در نهایت، ذکر نتیجه و کتابشناسی.

۱۱- تعریف کلید واژه‌های تحقیق

توسل: منظور از توسل نزد متشرعین و خداپرستان وسیله قرار دادن یک شیء یا یک شخص در درگاه خداوند است جهت نیل به هدفی مشروع چه هدف مادی باشد و چه معنوی، نظیر آمرزش گناهان و ثواب اخروی و کسب یقین و صفات نیک اخلاقی به صورت خارق العاده یا غیر منتظره است.

تبرک: منظور از «تبرک» که در لغت به معنی فضیلت خواستن

و برکت جستن و طلب سعادت و زیارت است، این است که انسان مؤمن ارتباط خود با شیء یا شخص مقدسی را وسیله جلب عنایت خاص و خارق العاده خداوند قرار دهد. بنابراین می‌توان گفت که «تبرک» اخص از «توسل» است.

زیارت: زیارت از نظر لغوی به معنی دیدار و ملاقات است؛ اما در این پژوهش منظور ما از زیارت، زیارت اولیاء اللہ و قبور ایشان به قصد توسل و تبرک است. که می‌توان آن را «زیارت توسلی» نیز نامید.

سیره: سیره به معنی نوع رفتار و راه و روش است.^۱ و منظور ما از «سیره» در این پژوهش همسو با معنی لغوی آن، روش و شیوه برخورد عملی و نوع رفتار یک شخص در ارتباط با یک موضوع است.

معصومین علیهم السلام: منظور از معصومین علیهم السلام را در این پژوهش، چهارده معصوم، یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و حضرت زهرا علیها السلام و دوازده امام معصوم علیهم السلام است.

صحابه: منظور از صحابه که در لغت به معنی همراهان و ملازمان و جمع «صاحب» است، کسانی هستند که محضر پیامبر صلی الله علیه و آله را درک کردن و به آن حضرت ایمان آوردند.

تابعین: منظور از تابعین کسانی هستند که محضر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را درک نکردند، ولی صحابه را درک کردند و به اسلام ایمان آوردند. اما در این پژوهش سیره و دیدگاه تابعین تابعین، یعنی کسانی که تابعین را درک کردند و اسلام آوردند و اتباع الأتباع یعنی کسانی که تابعین تابعین را درک کرده و اسلام آوردن و در قرون نخستین اسلام زندگی می کردند نیز مورد بررسی قرار می گیرد.

مذاهب اربعه منظور از «مذاهب اربعة»، مکاتب فقهی مورد قبول و پیروی اهل سنت، یعنی مکتب فقهی ابوحنیفه، مکتب فقهی مالک، مکتب فقهی شافعی، مکتب فقهی احمد بن حنبل است.